УДК 343.3

Литвиненко М.С.[1], Філей Ю.В.[2]
[1] студ. гр. Ю-114м НУ «Запорізька політехніка»
[2] проф. НУ «Запорізька політехніка»

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ: ПОНЯТТЯ, ЗНАЧЕННЯ ТА ПРИНЦИПИ

Кримінально-правова кваліфікація є ключовим елементом у діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Вона полягає у визначенні того, чи є конкретне суспільно небезпечне діяння злочином, і

якщо так, то за якою статтею або частиною статті Кримінального кодексу України воно підлягає оцінці. Кваліфікація є не лише техніко-юридичним процесом, а важливою правовою оцінкою, що має практичне значення для кожного етапу кримінального провадження: від відкриття кримінального провадження до винесення вироку.

Саме завдяки кваліфікації забезпечується реалізація принципу законності, рівності перед законом, індивідуалізації кримінальної відповідальності та невідворотності покарання. Її правильність визначає, чи буде особа притягнута до відповідальності справедливо, чи не буде порушено її права, чи буде вжито належні заходи для захисту суспільних інтересів [1]. Зміст кримінально-правової кваліфікації полягає в тому, щоб встановити юридичну відповідність між фактичними обставинами вчиненого діяння та диспозицією відповідної кримінально-правової норми. При цьому фактичні обставини справи с це не лише опис дій особи, але й об'єктивні ознаки, що стосуються часу, місця, способу вчинення діяння, використаних засобів, настання наслідків, суб'єкта злочину, форми вини, мотивів і мети [5, с. 126].

Кваліфікація охоплює як формальний, так і змістовий аспект. Формальний – це вибір відповідної норми закону, яка найточніше описує вчинене, а змістовий – глибокий аналіз усіх ознак складу злочину. Саме тому кримінально-правова кваліфікація потребує високого рівня правової культури, знань матеріального права та навичок логічного аналізу. Значення правильної кримінально-правової кваліфікації не можна переоцінити. По- перше, вона забезпечує ефективність кримінального переслідування: чітке визначення складу злочину дозволяє правильно формулювати обвинувачення, обирати необхідні докази, а згодом – обґрунтовано підтримувати обвинувачення в суді. По-друге, вона є гарантією дотримання прав людини, зокрема права на захист, принципу презумпції невинуватості та заборони подвійного покарання. По-третє, правильна кваліфікація має превентивну функцію – вона формує правову визначеність і дозволяє учасникам правовідносин розуміти, яке саме діяння є кримінально караним. По-четверте, кваліфікація має і соціальну функцію: від неї залежить суспільна довіра до органів правопорядку, до правосуддя загалом, а також репутація держави як правової.

Під час здійснення кваліфікації слід керуватись основоположними принципами кримінального права. Перший із них – це принцип законності. Він вимагає, щоб кваліфікація базувалася виключно на положеннях Кримінального кодексу [2]. Не допускається тлумачення норм розширено, за аналогією, або застосування норм, які не набули чинності. Другий принцип – принцип справедливості. Він передбачає, що правова оцінка діяння має бути об'єктивною, неупередженою і відповідати як тяжкості правопорушення, так і особі винного. Третій – принцип індивідуалізації кримінальної

відповідальності. Це означає, що кожна справа має розглядатися з урахуванням конкретних обставин, а кваліфікація не може бути шаблонною або механічною. Четвертий – принцип юридичної точності, який вимагає чіткого встановлення всіх ознак складу злочину без припущень або необґрунтованих висновків.

Особливу складність становить кваліфікація діянь, які межують із адміністративними правопорушеннями, або таких, що можуть підпадати під різні статті кримінального закону. У таких випадках необхідно проаналізувати ступінь суспільної небезпеки, наявність або відсутність кваліфікуючих ознак, розмежувати суміжні склади злочинів. Наприклад, у практиці часто виникає питання: вважати крадіжку, поєднану з проникненням у приміщення, кваліфікованим злочином чи простим? Або: чи має місце шахрайство, чи це лише цивільно-правовий спір? Такі ситуації вимагають глибокого знання судової практики, роз'яснень Верховного Суду, а також розуміння основних концепцій кримінального права [3].

Важливу роль відіграє й системне тлумачення норм – необхідно враховувати як загальні положення Кримінального кодексу, так і структуру окремих глав та логіку побудови складів злочинів. Значну увагу слід приділяти помилкам у кваліфікації, які можуть бути як юридичними, так і фактичними. Юридичні помилки виникають у разі неправильного застосування норм закону, тоді як фактичні – внаслідок неповного або неправильного встановлення обставин справи. Уникнути таких помилок допомагає належна процесуальна перевірка доказів, дотримання принципів змагальності, забезпечення права на захист, а також професіоналізм слідчих, прокурорів і суддів [4, с. 215]. У цьому контексті варто підкреслити важливість навчальної дисципліни «Основи кримінально-правової кваліфікації», яка формує у студентів навички логічного аналізу, правового мислення, здатність грамотно застосовувати теорію до практичних ситуацій.

Таким чином, кримінально-правова кваліфікація – це не просто етап кримінального процесу, а складна юридична діяльність, що вимагає ретельності, точності й високої відповідальності. Вона є необхідною умовою реалізації основних завдань кримінального законодавства – охорони прав і свобод людини, правопорядку, безпеки суспільства й держави. Кваліфікація відображає рівень правової культури в державі, професіоналізм правозастосовних органів та здатність правової системи забезпечити справедливість у кожному конкретному випадку. Саме тому вивчення й розуміння принципів кваліфікації мають бути в центрі уваги як науковців, так і практиків, адже від цього залежить якість правосуддя і дотримання прав людини в кримінальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України, прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

3. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 12 від 23 грудня 2005 р. Про практику призначення судами кримінального покарання.

4. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2010. 456 с.

5. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. К. : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.